

חלוצה בארץ ישראל

11. מנהיגות חלוצית: העלייה

מסופקני, אם עלייתה של גולדה ושל שמונה-עשרה עמיתה בשנת 1921 באונייה הרעועה "פוקאהונטאס" זכתה להערכה הראויה לה. כיום יש בישראל משק וחברה יהודית, מפעלי תרבות ואמנות, מוסדות מחקר והשכלה גבוהה, מוזיאונים ותזמורות ותיאטראות ופארקים ומפעלי בריאות ועזרה הדדית לתפארת (חרף ליקוייהם). יש רווחה, וכן יש צה"ל, שניתן להתגאות בו. קשה לתאר מצב שיהיה מנוגד למציאות זו, יותר מאשר ארץ ישראל שאליה הגיעה גולדה בראשית דרכה בארץ. ולא ייפלא כי לא נוצרה אז בארצות-הברית תנועה של עלייה; אדרבא, חלק ממתנדבי הגוהדים העברים במלחמת העולם הראשונה חזרו לאמריקה, ואלה מהם שביקשו להשתקע בארץ לא זכו לעידוד הראוי להם.³⁵ גולדה ועמיתה עלו בזמן שבו התנהלה הציונית קראה להמוני החלוצים והפליטים שניצלו מפרעות אוקראינה וסביבותיה, ש"לא יהיו" איש מהם לעלות בהיעדר אמצעים משלו לקליטתו בארץ. התנהלה הציונית נסוגה אז גם מתכניתה שלה, בהסכמת הממשל הבריטי - באמצעות צ'רצ'יל שר המושבות וסמואל הנציב העליון - להעלות כשישים-שבעים אלף חלוצים ופליטים ובעלי הון. היא הרחיקה לכת בבלימת העלייה, ובאמצעות שליחים מיוחדים ביטלה הרשאות עלייה, שחילקו התנהלות הציוניות המקומיות. חמור גם מזאת, לפי בקשתה צמצם הממשל המנדטורי עד לאלף את מספר הסרטיפיקטים ושישה-עשר אלף וחמש מאות ההרשאות שכבר הוקצבו לשנת 1921 בוטלו. אחרי מאורעות האחד במאי 1921 הפסיק הנציב העליון הרברט סמואל את העלייה ופירסם הודעה, שנועדה לפייס את הערבים שאיימו בהמשך הפרעות, אולם למעשה דירבנה ההשעיה את הפורעים להמשיך ולפגוע בישוב היהודי. סמואל המשיך במדיניות הפיוס וקבע את הפסקת העלייה כתקנה.³⁶

מנסיבות עלייתה של גולדה, מסתבר כי כל עולה שעזב אז את ארצות-הברית, ובא אל האביגות של השימון והביצות של אחרי מלחמת העולם הראשונה, ולא כל שכן, אל האיבה מצד השכנים הערבים, היה בבחינת נס.

ראוי הדבר לעניות דעתי, חרף ההסתכנות בדברי הערצה, לכינוי "פלא-פלאים": על דעת עצמה, הכריעה גולדה בעד ציונות, ומכאן הסיקה, לדבריה, שעליה לעלות לארץ ישראל. זאת - למרות הסתייגויות בני המשפחה, ובמיוחד של מוריס שהתנגד גם מבחינה עקרונית ללאומיות בכלל, ולא ראה הצדקה לסבלם של יהודים בארץ-הקודש בפרט. אולם בסופו של דבר כאמור נכנע הבעל לאולטימטום של גולדה.

גולדה נאה דרשה ונאה קיימה: עם ההחלטה החלה לחסוך כסף לנסיעה, תחילה בשיקגו ואחר-כך בניו-יורק לשם עברה, כאל עיר מוצא להפלגה לארץ ישראל. הצטרפו אליה ואף גרו בדירתה הניו-יורקית, ידידים אחדים ובראשם רגינה ועוד זוג קשישים (שלאחר מכן התחרט). לא היה אז קו אניות סדיר לארץ ישראל, ובלית ברירה קנתה גולדה כרטיסים להפלגה אומללה, כפי שיסופר בהמשך, בספינת הדואר "פוקאהוגטאס". בעת פגישת פרידה מאחותה שיינה, החליטה גם היא באקראי לחזור לציונותה העקבית ולנסוע עם ילדיה, ושבעלה יצטרף אליה לכשירווח. נוספו אליהן עוד ארבע נפשות, חברות של גולדה ובנותיהן, ועוד מכרים. עדות לחלוציותו של המעשה הוא מצויה בהכנות של העולים: הם שיערו שיגורו בישראל החמה באוהלים, ולכן מכרו את כל הרהיטים, את הווילונות, את המגהץ ובעיקר את בגדי החורף - הכול פרט לגראמפון ולתקליטים של הזוג מאירסון.

באונייה עבר עליהם חודש של תלאות. הם הפליגו תחילה לבוסטון וכאשר שהו בה, גשרו שני הקשישים ועוד בחורה, ששוכנעה על-ידי ארוסה לחזור. נותרו רק תשעה-עשר. גם שמאי, בעלה של שיינה, ניסה שוב לשכנע את רעייתו להפסיק את הנסיעה, אולם הוא נכשל. עליו ועל קרובי כל העולים השפיעו לרעה הידיעות על פרעות האחד במאי, שבועות אחדים לפני ההפלגה.

ההפלגה היתה רבת תלאות מהן אציין רק אירועים אחדים: המלחים שבתו, הספינה נתעכבה לתיקונים בבוסטון ובפורט-דלגאדו שבאיים האזוריים למשך חודש; השוכתים המליחו את המזון ואת מי השתייה. חיבלו במכוונות וניפצו את המקרר; הבישר נתקלקל ונזרק; האונייה נטחה לצידה ושלושה כוכבים שחורים ניתלו על התורן לאות סכנה; אחי הקברניט יצא מדעתו וסמוך לנאפולי מת הקברניט, ספק התאבד ואולי נרצח.

אכן דרושה היתה רוח נחושה כדי להמשיך, במיוחד מנאפולי, שם עברו על העולים עינויים ביורוקרטיים במשך המישה ימים (שיינה ניהלה את הכלכלה של התבורה). הם המשיכו ברכבת לברנדנבורג, שם פגשו חלוצים קשוחים שהיו חברים ב"פועלי-ציון" בליטא, שעבדו כבר בחוות-הכשרה,

הגיעו לחופי הארץ פעמים וגורשו ממנה מחמת גזירת סמואל על העלייה. החלוצים ההם החליטו לנסוע שוב. על הסיפון כתב אחד מהם, יוסל קופילוב, שהם "הרקולסים אמיתיים שמוכנים לבנות ארץ על יסודות של צדק".

כאן גילתה גולדה מנהיגות, ובמאמץ מסוים שיכנעה את עמיתיה לותר על הנוחיות שבתאים ולנסוע גם הם על הסיפון כדי להתלכד עם הליטאים, לבל יולזלו באמריקנים המפונקים, ויאמרו עליהם שאינם מתאימים לישראל. עם זאת "השיגה" בספינת תנאים מיוחדים לשינה ולאכילה לילדים. המחיר צות נשבר, ונוצרה חברותא של עלייה חלוצית, שבאה לביטוי גם בשירה ובריקודים.²⁷

12. נבחרת ב"מרחביה"

בבואה לארץ כחלוצה וכציונית ראתה גולדה חובה לעצמה להטיף לקרוביה לעלות לארץ. היא היתה מלאת תקווה, והאמינה במדיניות בריטית פרו-ציונית. וכך כתבה לשמאי גיסה ב־24 באוגוסט 1921:

[...] ממש לאחר שירדנו מהרכבת, כבר רצה יוסל לחזור, ולא, תלילה, מסיבות פוליטיות, אלא פשוט, משום שלשבת באמריקה ולדבר על עבודה קשה הרבה יותר קל מאשר לבוא הנה ולעבוד באמת. [...] ציוני [...] עולה לארץ ישראל להשתקע בה (ולסבול [...]) בכל התנאים.

דומה שאת הארץ ראתה מתוך משאלות לב. יותר מאשר מתוך הפיקחון שעתידה היתה לגלות המדינאית לעתיד:

[...] אינני מדינאית ולא אכתוב במפורט על המדיניות של אנגליה, אך דבר אחד ברור לי: אם לא נלך מכאן, תסייע אנגליה בידינו בסופו של דבר. אמת מורגשת כאן ידה הכבדה של הממשלה האנגלית. אך אינני חוששת מפניה. אנגליה לא תבכר את הערבים על-פני היהודים ביישוב בארץ ישראל. כבר נראים כאן סימנים לטובה. מושל יפו [...] סולק, ובמקומו נתמנה אדם הגון, שחיסל בכוח את החרם הערבי [...] החלוצים מוסיפים להגיע כמקודם. אין יודע מה ילד יום, אך אין לנו אלא דרך אחת ויחידה – [...] לעלות הנה ולהיות מוכן לכל דבר. [...] צריך להיות מוכן לסבול הרבה במובן הכלכלי, ואפילו

פרעות, אולם אם אנו הפצים בכל נפשנו ומאודנו בארץ משלנו, חייבים אנו להיות מוכנים לכך. [...] אולי תלכו אתנו ישר למרחביה.

עוד בנערותה הוקסמה גולדה מהסיפורים על הקבוצה ועל אהרן דוד גורדון ומתכניות נחמן סירקין בדבר הקמת קואופרטיבים לקראת מדינת יהודים סוציאליסטית. שוב מחל מוריס על רצונו, נכון יותר על אי-רצונו לחיות בקבוצה. על ההליכה לקבוצה החליטה גולדה עוד בארצות-הברית. והיא בחרה מראש במרחביה.

במרחביה היו אז משוחררי הגדוד האמריקני, ואחד מהם, לפחות, היה מוכר לה. הקבוצה רבת הרווקים התגברה על אי-הרצון ששרר בין חבריה לקלוט משפחה שיש בה בחורה שגדלה באמריקה. סביר היה בעיניהם שהיא מפונקת. זוג העולים החדשים מאירסון ביקר בקבוצה שלוש פעמים, ופעמיים החליטה הקבוצה בשלילה עד שנעתרה לקבל אותם לנסיון ולתהות על יכולתם להחזיק מעמד בעבודה מפרכת. לבסוף עלה בידי גולדה להפריך את הטענות נגדה. כך השיגה את שלה, להפוך על פיה את החלטת הקבוצה ולהתקבל כחברה מראשית שנת תרפ"ב.³⁸

גולדה חיתה בקבוצת מרחביה, תחילה כשנתיים ומחצה ואחרי הפסקה – עוד ארבעה חודשים. למרות קוצר הזמן ניכר חותמה על הקבוצה והיא שימיה לא היו ארוכים, ולו בפכים קטנטנים, שהם הם רכיבי החיים בקבוצה. גולדה נתקלה בהלך רוח פמיניסטי של סלידת החברה מעבודה במטבח. בדרכה האירונית טענה גולדה: "מדוע אפשר להיכנס לעבוד ברפת ולהאכיל פרות בלי מצב רוח, ולהיכנס למטבח ולהאכיל את החברים – אי אפשר? זה לא מכובד?" גולדה אהבה את העבודה במטבח עד סוף ימיה – גם בהכנת סעודות לכל משפחתה, שלה ושל אחותה, וגם בהכנת קפה ב"מטבח" הפוליטי שלה, שהיה לימים לשם דבר. אך לא זו בלבד, היא גם חוללה "מהפכות" במושגי המטבח הקיבוצי דאז, כגון ביטול השימוש בשמן ערבי המוחזק בנאדות, שהיה מר כלענה; קילוף המליחים במטבח הכללי במקום להגישם בלתי מקולפים לשולחן, כאשר ברשות החברים המסובים לא היה אלא כלי אחד מהסכר"ם; גיוון ארוחת הבוקר בדייסת קוואקר; החלפת כוסות אמאילי שבורות וחלדויות בכוסות; פרישת מפות מסדינים ותוספת פרחים ועוגיות בשפע ביום השבת, סידור שחסיך לחברים את מלאכת החיפוש וה"סחיבה" בכל שבת. בפגישת הקבוצות בדגניה (ראה להלן) נאבקה גולדה, שהיתה שם נציגת מרחביה, להגדלת ההשקעה במטבח, ומסתבר שהצלחתה במקצת. ההצעות הרגו במקצת ממושגי הקומונה דאז, והיו שראו בהן הלך רוח "קונטר מהפכני".³⁹

גולדה עבדה, כמנהג הימים ההם, בענפי משק שונים, אך העבודה בלול תפסה את המקום הראשי אצלה. היא נשלחה לקורס מיוחד והקימה לול למופת, ובו המדגרה ("האינקובטור") הראשונה בארץ לחמש מאות עופות, ואף באו ללמוד ממנה "מכל רחבי העמק".⁴⁰

על פי שרידים שנותרו מהפרטיכלים של מרחביה דאן, גולדה השתתפה לעתים בדיוני האסיפות של הקבוצה. היא תמכה, וסייעה, עוד בטרם ילדה, בקבלת ההחלטה שכל הוצאות הילדים יכוסו מתקציב הקבוצה, ולא מתקציב אישי. זאת כאשר רוב החברים היו רווקים (כאמור, היה זה אחד הנימוקים לסירוב לקבל לקבוצה את הזוג מאירסון). גולדה תמכה בהצלחה גם בקיום קופה כללית. היא התנגדה לקיום חשבונות פרטיים, אך גרסה, שעל האסיפה להקצות סכומים מתאימים לרשות הגזבר, כדי שהפרט לא יאלץ להביא בפני אסיפת הקיבוץ כל בעיה המחייבת הקצאת אמצעים. בעניין סידור העבודה גרסה, שזה תפקיד של ועדה, ולא של האסיפה הכללית. זמן מה נבחרה לשמש סדרנית העבודה, אולם, התפטרה כנראה, לאחר שלא מומשה ההחלטה בדבר הסמכתה של ועדה להחליט על סידורי העבודה. גולדה נבחרה גם להיות חברה במוסד המרכזי של הקבוצה – "הוועדה המתמדת", או ועדת המשק והחברה.⁴¹

יש עוד לדעת: קבוצת מרחביה דאן היתה קשורה למפלגת "אחדות-העבודה", וכן גם גולדה. בדיון פוליטי בקבוצה חיוותה דעתה בעד חברת עובדים טוטאלית נוסח החזון המקורי של "אחדות-העבודה". כן אמרה, כמקובל אז על רבים במפלגה, שיש לבנות את ההתיישבות כולה על יסוד קבוצתי. אולי סיגלה לעצמה השקפה זו עוד בארצות-הברית, בעקבות מה ששמעה, לדבריה, מפי נחמן סירקין בארצות-הברית.⁴²

13. ביכורים בתנועה בארץ

בשנת תרפ"ג פעלה גולדה פעמים מספר כנבחרת (כנראה, מטעם מפלגת "אחדות-העבודה") במוסדות תנועת הפועלות. גולדה היתה אחת משלוש שים ושבע הצירות בוועידת הפועלות השנייה, דיברה שם ונבחרה כאחת משמונה חברות מועצת הפועלות. עדה מימון אף השבה להטיל עליה את האחריות לתנועה בחיפה. בחנוכה השתתפה בדיונים של הנהגת התנועה לקראת ועידת ההסתדרות (ראה להלן). לדברי עדה מימון היה לגולדה "הביטחון הגמור שיכולנו להשפיע על הסתדרויות הנשים השונות שתקדשנה מכספן בשביל העבודה לפועלות בארץ".⁴³ גולדה נבחרה מטעם "אחדות-

העבודה" כצירה בוועידה השנייה של ההסתדרות (החלה בכ"א בשבט תרפ"ג), ואף זכתה, כאמור, לקבל רשות לדבר ביידיש. דבריה הוקדשו בין השאר, לחינוך ולבעיות הפועלת. בהמשך הדיון בוועידה הזכיר אותה ברל כצנלסון בעיינו את עדותה ואת עדות "י" ברץ על השמצת העבודה בארץ על-ידי חוגי השמאל של "פועלי-ציון" בארצות-הברית.⁴⁴

יחד עם האישיות המרכזית במרחביה דאו – איש העלייה השנייה והגדוד האמריקני, יזרעאלי – השתתפה בפגישת הקבוצות בדגניה. שם העריכה מאוד והרשו לה לדבר באידיש, "חטא", שבכינוס הוא מתח עליו יוסף ברץ ביקורת. לימים סיפרה, ש"זמן רב לא סלחו" לה על החטא השני באותו כינוס: היא עירערה כאמור על ה"תיאורית", לפיה על הפועלת להתרחק מעבודות "נשיות" כמו במטבח. עם זאת הודתה, שאולי בזכות התיאוריה ההיא כבשה לה הפועלת עמדה נכבדה בארץ. מדבריה בפגישה ההיא ניתן היה ללמוד על דרך חשיבתה ועל הסגנון שלה, בבואה לדבר על ענייני חברה: "קשה לי לשמוע את דברי החברים על דבר הסבל הרב שבחיי הקבוצה. איני כופרת בסבל הזה אבל איני רואה בו שהוא יוצא מגדר החיים בכל מקום ובכל צורה שהיא." בדבריה שם באו לידי ביטוי מגמות שלא היו מקובלות על רבים מחברי הקבוצות, כגון החיוב שב"מקצועיות", הצורך בהשתלמות ובהתמדה בכל ענף. מעניינים ביותר, לגבי דרכה ועתי-דה, דבריה המצטיינים בגישה שוויונית, החורגת אל מחוץ למסגרת הקבוצתית:

עוד אני רוצה לעורר את שאלת חוסר-העבודה, שעוד לא טיפלנו בה [הדגשה שלי, מ"ג]. מה עושות או צריכות לעשות הקבוצות במצב הקשה הזה בארץ להקלתו? אמנם מצבנו אף הוא קשה מאוד, אבל הוא אידיאלי לעומת מצב הפועל חסר העבודה בעיר. נתאמץ בהזדמנות זו לחפש פתרון ודרך להשתתפותנו עם הציבור בשאלה המכבידה על כולנו.

לפי זכרונותיה פגשה שם את ראשי התנועה: "בן-גוריון ובן-צבי [...] אברהם הרצפלי, יצחק טבנקין, לוי אשכול, ברל כצנלסון, זלמן רובשוב (שו"ר) ודוד רמז, אם להזכיר אחדים בלבד."⁴⁵

גולדה חשה בקבוצה כדג במים. נוסף על עבודתה ועל פעילותה בקבוצה ובתנועה, בילתה בלילות אחרי חצות במטבח עם השומרים בארוחת-חצות וב"תיקון חצות" – בשיחות שחלקן היו "רעיוניות", וחלקן – מעשיות.⁴⁶ ייתכן שהיתה יכולה להמשיך בכך כמו מנהיגים רבים בתנועה הקיבוצית. לא כן

בעלה. הוא חלה וסירב לקיים את המצוה של העמדת משפחה, אלא אם יעזבו את הקבוצה. גולדה ויתרה. היתה זו הכרעה יוצאת דופן שלה, להעדיף את המשפחה על פני חיי התנועה. אמנם אחרי לידת הבן הבכור, מנחם, תורה לקבוצה לחדשים אחדים, ושוב תורה לבעלה לירושלים וילדה את בתה, שרה. בירושלים התפרנסה המשפחה מעבודה חלקית של מוריס ומעבודות כביסה מזדמנות שעשתה גולדה. או הכירה מקרוב את גורל המובטלים, וידעה על בשרה מהם תנאי חיים של אנשים מרודים בארץ ישראל. כדבריה בסיכום רוב שנותיה: "זכיתי בארבע השנים שעשינו בירושלים לשנים המרות ביותר שידעתי מעודי." ייתכן שזה פשר מכתב ששיגרה (כנראה ב-1925) לברל כצנלסון. הוא כתב בעקבותיו לחברה: "קיבלתי מכתב מגולדה. רע לה. והיא בודדה. אולי תכתבי אליה. הלא תביני לא לתת לה להרגיש כי אמרתי לך."⁴⁷

גטייתה של גולדה לחיי חברה ופוליטיקה היתה דומיננטית רוב ימיה, לדעת רגינה, "מעולם לא היתה צריכה גולדה להיגא, מכיוון שאיך-שהוא היא לא היתה מיישגה המסוגלת להימצא בבית ולהיות אישה [גשואה]." במקום אחר מספרת רגינה על יחסי ידידות בין מוגטור, מראשי המגבית ומפעל ה"בונדס", לבין גולדה. לפי רגינה הוא היה מאוהב בה למעלה ראש. כששאלה אותה רגינה: "האם תיגשאי למוגטור?" ענתה: "לעולם לא." "מדוע?" שאלה רגינה. "אינני חושבת על גישואים לאדם כל שהוא," השיבה גולדה.

בנה ובתה מעידים על מסורת בית הוריהם:

"בלילות שבת היה ביתנו מעין בית פתוח לידידים, [...] על כוס תה ועוגה היה מישהו קורא דבר ספרות או מאמר העתיד להתפרסם; לא פעם היתה מתעוררת שיהה ערגית - או אף ויכוח - בענייני התנועה בארץ ובחוץ-לארץ, בנושאים חברתיים ומדיניים. השיחה היתה קולחת, מתובלת בהומור. לעתים היו שרים, והאווירה היתה חמה ולבבית. אמא אהבה אנשים, ושיחת רעים היתה משובבת את רוחה."⁴⁸

והבן:

Golda, one of the most naturally gregarious people I have known, was at her best when surrounded by others.

פרולוג: צעדים ראשונים

... my mother flourished in, and utterly fascinated by, the perpetually turbulent political climate of the Zionist movement ...”⁴⁹

אין תימה, שבשנת 1928 הסתיימו חיי נישואיה של גולדה, והיא שמחה לחזור לחיי תנועה וחברה, והפעם – כתעסוקה מלאה ולתמיד.